

A CARNUNTUMI DÍSZES RUHÁJÚ NŐSZOBOR

A carnuntumi római tábor ásatása alkalmával, még a nyolcvanas évek elején, egy szoborpár került elő a földből. Az egyik páncélos torzó, mellén keleti istenség kultuszképével, a másik gazdagon hímzett ruhájú nőalak gyermekkel a kezében (III. tábla, 1.); mindkettő feje hiányzik. Anyaguk igen finom fehér mészkő.

Fr. Studnicka közölte ezeket az *Archeologisch-epigraphische Mitteilungen* VIII. kötetében. A páncélos alakban Elagabal császárt vélte felismerni, párjában pedig első pillantásra császárnét látott, mint ki fog tűnni, helyesen. Később azután a csipőben széles és laposmellű, szélesvállú alak azt a hitet keltette fel benne, hogy ez az alak férfi: pedig provinciális kőfaragóink munkájánál gyakori ez az aránytalanság. De idők múltán visszavonta véleményét,¹ belátva, hogy ez nem lehet a Baalnak áldozó Elagabal császár, Bernoulli római ikonográfiájában «Priesterfigur»-nak nevezi szobunkat.² Majd Domasewszki, a tudós heidelbergi professzor szól róla a római sereg vallásáról írott pompás művében,³ azonban az ő magyarázata sem kielégítő. T. i. a következőket mondja: «A páncélos isten, aki a főistenség képét viseli mellén, *Aziz*, a keleti Mars és a másik, aki gyermeket tart kezében, az a Praxiteles Hermese keleti ruhában, *Monimos*». Ha kissé utána gondolunk a dolognak, bajosan képzelhetjük el a Hermessel azonosított Monimos nevű ázsiai istenségnek régi hagyományon alapuló bálványképét Bacchus-gyermekek kezében, egyszerűen keleti köntösbe bujtatott görög isten (!) képében.

Nyugodtan elvethetjük tehát ezeket a kissé különös feltevéseket és visszatérhetünk a természetes magyarázathoz, ami Studnickának is először jutott eszébe.

A páncélos alak mellén látható keleti istenség arra vall, hogy

Septimius Severus dinasztiájából vagy az utánakövetkező harmadik századi császárok közül való császári párral van dolgunk. Erre utal a nő gazdagon hímzett ruhája is, amely teljesen egyedülálló dolog a nagyplasztikában. Mert hozzá vagyunk szokva, hogy a császárnékat a görög szobrok régi és közismert ruhaformáiba öltöztették. Csak Angliából került elő egy hasonló emlék: ⁴ bikán álló keleti istennő, akinek ruháján más ruhavetéssel, más elrendezésben jelenik meg a széles hímzett szalag. Lehet, hogy eredetileg sokszor alkalmazták ezt a díszítést, de csak festékkel jelezve. Minden esetre már a hellenisztikus korban, a lykosurai templom Demeter-szobrának ruháján ott találjuk a hímzést utánzó pompás figurális és virágos reliefet. (A nagy római történelmi domborműveken az áldozati állatok hátára tett *dorsuale* ilyen faragású.)

Érdekes, hogy a késői időben a katonák is viseltek ilyen cifra ruhát. Vopiscus jegyzi fel Aurelianusról: ⁵ «*Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, et quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores et usque ad pentelores*». Éppen a Nemzeti Múzeumban, *P. Ael(ius) Maestrius optio leg. II. adj.* sírkövén ⁶ látjuk az elhunyt nyakából lefutó, majdnem térdig érő két kivarrott szalagot.

A római női divat ezen ékességeit *patagium*-nak ⁷ hitták és úgy helyezték el, mint a férfiak togáján a *clavus*-t. A III. századtól kezdve a nyakon is hordottak ilyen patagiumot, amely most tárgyalta emlékünknön is megvan.

A kisplasztika körében könnyebben megtaláljuk a domborműben ábrázolt ruha-hímzést. Ilyen Augustusnak egy denárján a gazdag sujtású *toga picta*; de csak a harmadik század második felében jelenik meg ilyen módon a konzuli díszruha a pénzek császármellképein. E század végén és a következő konstantinusi korban azután a császárnék számára vert kis- és középbronzokon ugyanaz a díszes ruha látható, mint a carnuntumi kövön. Magnia Urbica (Carinus neje), Galeria Valeria, Szent Helena és Fausta (Constantinus neje) efajta mellképeit mutatja be képünk. (III. tábla, 2—5.) (Bemutathatnánk még az VRBS ROMA megszemélyesítőjét ábrázoló constantinuskori veretet és a Julianus korabeli ISIS FARIA felirású bronzocskákat, amelyek a britanniai, cilvernumi istennőhöz nyujtanak analógiát.) Természetes, hogy a pénzek ezen ábrázolásainak a nagyplasztika adott mintát és előképet, tehát joggal kereshetjük a nagyplasztika körében is a rajtuk előforduló ruhaformákat. A késői kor terrakottái, falfestményei, festett üvegei

mutatják, hogy ebben az időben már nemcsak a főrangúak viselhettek ilyen öltözéket.⁸

A carnuntumi császárnő gyermeket tart a kezében, ami a szobrokon az uralkodó nejének gyakori attribútuma és a pénzekben is sokszor előfordul, eleinte rendszeren PIETAS AVGVSTAE, majd később SALVS vagy SPES REIPVBLICÆ szöveggel. A táborba mint *mater castrorum* kerül be a császár felesége.⁹ Septimius Severus neje, Julia Domna Virgo Coelestisnek képében imádata magát a táborok szentélyeiben és aki a kolchesteri keleti istennő díszes viseletével hasonlítja össze e pannoniái leletét (mint S. Reinach), ugyancsak császárnéhez juthat ezen az úton is. — Már készen állottak e sorok, amikor a «L'Arte» lapozása közben megeltem Wilpert érdekes cikkét (1898, 99. és köv. l.), amely figyelemreméltó kosztüm-tanulmány szobrunkhoz, de kilétét nem is próbálja megállapítani; korhatározása az általunk bemutatott érme korát fedi.

Alföldi András.

JEGYZETEK.

¹ Röm. Mitth. Band XVI (1901) 273. old. Note 4. V. ö. Dernjač J.: Zeitschr. f. bild. Kunst N. F. III (1892). 244. old.

² II. 386. old.

³ Die Religion d. röm. Heeres 65. l. és 264. sz. jegyzet.

⁴ Lapidarium septentrionale 76. old. Reinach S.: Repertoire II. 272. l. 8. sz.

⁵ V. Aureliani 46; V. ö. Marquardt Privatleben. II. 528. l.

⁶ A Szilágyi-féle Magyar Nemzet Történetében adta képét dr. Kuzsinszky B. (I. kötet CLVIII. l.)

⁷ Daremberg-Saglio Dict. des ant. I. 2. 1244. l. «clavus»; u. o. (IV. 1) «patagium»; u. o. IV. 2. 1522. l.; Marquardt Privatleben II. 531; Blümner Technol. u. Terminologie (2-ik kiad.) I. 210. és köv. l.

⁸ V. ö. Ammianus XIV. 6, 9.

⁹ Lásd Domaszewski Die Religion d. röm. Heeres 72. l.